

Karlsson, Klas-Göran & Salomon, Kim, 2024.
***1920-talet – en spegel för vår tid.* Stockholm:**
Natur & Kultur.

Anmälan av Olle Schmidt

Kan vi lära oss något om vår oroliga samtid genom historien? Kanske inte alltid, men nog finns exempel på detta. En sådan skrift har jag just läst. Att sjunka in i Klas-Göran Karlssons och Kim Salomons spännande skildring av 1920-talet kräver stor uppmärksamhet av läsaren.

Varje kapitel innehåller så mycket fakta och så många nya perspektiv som vore det ett seminarium på historiska institutionen. Jag fascineras av författarnas förmåga att hitta trådar bakåt och inte minst framåt i tiden. Ett grepp som ger mig extra läsglädje är de återkommande referenserna till den tidens litteratur och författare.

När jag som novisch klev in på historiska institutionen vid Stora Magle Kyrkogata hade jag under mitt sista år före studenten 1968 förstått att historia måste kunna förstås i ett större sammanhang, där det nationella, svenska perspektivet, kompletteras med den internationella dimensionen. När saker hände under Birger Jarls tid formades världen måhända än kraftfullare i England.

Att läsa *1920-talet – en spegel för vår tid* får mig att minnas varför mitt intresse för historia alltid varit levande och varför historien är så viktig för vår samtid och kan öka förståelsen för framtiden. Slående är hur motsägelsefullt 1920-talet ter sig. Färgat av det första världskriget med mänsklig förödelse, massarbetslöshet och bottenlös fattigdom, samtidigt som flärd, modernitet och dekadans präglade vår härjade kontinent; det eviga festandet i Berlin, den förlorade generationens mötesplats i Montparnasse.

Några exempel av vår tid i en spegel från 1920-talet. Den amerikanske presidenten Woodrow Wilson var pådrivande i att skapa världsorganisationen, Nationernas Förbund, för att förhindra nya krig som det nyligen avslutade, vilket också skrevs in i Versaillesfreden 1920.

Detta var något helt nytt.

”En närmast utopisk föreställning om att fred hänger samman med demokrati och självbestämmande”, som författarna påpekar. Donald Trumps aktuella tövande inför Europa påminner om den amerikanska oviljan att delta i uppbyggnaden av NF. Wilson fick inte med sig senaten i Washington. Den

Olle Schmidt, kommunalt verksam i Malmö 1979–2022, regionpolitiker 2006–pågående, riksdagsman 1991–1994, EU-parlamentariker 1999–2004, 2006–2014, politiskt sakkunnig och pressekreterare i Handelsdepartementet 1981–1982.

E-post: olleg@glad-schmidt.se

dåvarande amerikanske utrikesministern, Robert Lansing, oroade sig för de ökande kraven på nationellt självbestämmande.

Måhända en spegel för vad som sker i Washington idag? FN utsätts av kraftig kritik från den nya amerikanska administrationen, och kriget i Ukraina är inte vårt problem, menar Trump.

Demokratin och politiken blir öppnare på 1920-talet, och besluten kan granskas på ett annat sätt än tidigare. Rösträtten blir allmän och medborgarnas inflytande blir en naturlig del i demokratins uppbyggnad. Men samtidigt finns en misstro mot demokratins långsamma sätt att fungera. Särskilt bland ungdomar ger väntan på reformer grogrund till aktivistiskt agerande, att också med våld göra upp med den gamla förkrigstiden. De ekonomiska problemen och arbetslösheten, inte minst i det av Versaillesfreden kuvade Tyskland, gav nationalism och populism ett ökat utrymme. Författarna påminner oss om att "kalla sig illiberal eller antiliberal blir populärt i vida kretsar, både till höger och vänster i det politiska spektrumet". Den tidens Viktor Orban!

1920-talet var ett årtionde av ny teknik med elektricitet, bilar och flyg i förgrunden. Decenniets stora händelse inom flyget var Charles Lindberghs flygning med "Spirit of St. Louis" över Atlanten 1927. Intresset var enormt. Skulle Lindbergh klara att korsa detta väldiga hav, eller inte? Hans mod och våghalsighet prisades världen över. Som författarna poängterar, Lindberghs flygning bådade något större i framtiden, människans förmåga att överträffa vad hon anses mäkta med. Kan vi ana en arvtogare i rymdflygaren Elon Musk som vill kolonisera Mars?

Samtiden dyker upp på ett annat sätt. Vi påminns om att flera av de konflikter som drabbar världen idag kan ses tillbaka till 20-talet; Irlands enande, Palestinafrågan och de etniska spänningarna på Balkan.

Det var den 8 mars 1925 som de svenska radiolyssnarna kunde höra Sven Jerring kommentera Vasaloppet för första gången. Också seriös och lättsam musik flödade fritt över vårt land, något som uppfattades som ett hot mot den spelade, levande musiken. Radiovågorna gillades alltså inte av alla. Idag handlar det om illegala nedladdningar och digitalisering, åter ses teknologin som ett hot!

På 20-talet anas en begynnande massproduktion av kläder, som vi nu ser i H&M och Zara. En modernare, mer frigjord och oberoende kvinna träder fram. Dagens feminism har också rötter från detta decennium. Förmodligen en överraskning för en del av oss. Också en allmänt begynnande sexuell frihet kan skönjas redan för 100 år sedan, även om vägen framåt möts av motstånd och att frigörelsen utgörs av en krokig stig.

Striden mellan nationalism och internationalism syns på 20-talet. Vi ser det i bildandet av NF och framväxten av globala företag, men givetvis också i de nationella stämningarna i länder som Tyskland och Italien. Uppkomsten av dagens populistiska rörelser och nationella slagord som "Make America Great

Again”, Trumps MAGA-rörelse. På 20-talet hördes ropen ”Buy British”. Friheten att röra sig fritt över gränser var då som nu ifrågasatt, att stoppa migration och ställa ökande krav på flyktingar.

20-talet var Henry Fords tid. Bilen tillsammans med flyget förändrade världen. Då var denna mobilitet ett signum för frihet, rörlighet och ett modernt sätt att leva. Lättnaden var stor att bli av med hästarnas nedsmutsande och dynga, en förbättring för miljön. I dagens städer görs det mesta för att bli av med bilen och flygets utsläpp måste begränsas. Diskussionen från 20-talet återkommer i en annan form 100 år senare. Saker går igen!

Tillåt mig avsluta med tre verk som författarna särskilt lyfter fram och som jag tycker på ett särskilt sätt fångar den tvetydiga tidsandan hos 1920-talet och ett förbådande av vad som komma skall.

T.S. Eliots *Det öde landet*, ett litterärt mästerverk med trådar till skilda religioner och filosofier, en domedagsskildring präglad av sviterna av det förödande kriget och en längtan efter fundamentala mänskliga värderingar.

F. Scott Fitzgerald banbrytande roman om *Den store Gatsby*, där budskapet är att alla kan lyckas och klättra uppåt på den sociala stegen, att kunna uppfylla den amerikanska drömmen. Här blandas ohöljd rikedom med fåfänga och flärd före börskrasch och depression.

Ernest Hemingways författarskap fångade tidigt mitt intresse. I *Och solen har sin gång* skildras ett Europa som återhämtar sig efter det stora meningslösa kriget, och där ”den förlorade generationen” söker en mening med livet från fåfänglighet och ytlighet.

Vill man veta mer om 1920-talet, och framför mycket mer än man trodde sig veta om detta dramatiska decennium, där ett modernt Europa växer fram, är denna bok den bästa läsning. Mitt endaste önskemål är att jag skulle vilja lära mig mer om 1920-talets Sverige och vilka rottrådar som kan dras till dagens Sverige. Kanske en framtida skrift av dessa båda vittra och flitiga historiker?